

“Siitä, että sterilisointimenpiteet ovat välttämättömät, ei kait
voida olla eri mieltä”

Steriloinnista käytyä keskustelua 1930-luvun sanoma- ja aikakauslehdissä

Oulun yliopisto Historiatieteet

Tieteiden ja aatteiden historian kandidaatintutkielma

28.9.2022

Venla Vääräniemi

Johdanto.....	3
1. Sterilointilain asettaminen.....	6
1.1. Laki asetetaan.....	6
1.2. Steriloinnin indikaatiot.....	9
2. Keskustelu	14
2.1. "On suurella ilolla tervehdittävä uutta lakia".....	14
2.2. "33 henkilöä sterilisoitiin viime vuonna"	18
2.3. "Voidaan tehdä paljonkin vahinkoa sokeasti luottaen perinnöllisyyden nykyään liiaksi korostettuun, mutta vähän tutkittuun merkitykseen"	22
2.4. Keskustelun yhteenveto.....	26
Loppulause	28
Lähteet ja tutkimuskirjallisuus	30
I Lähteet	30
II Tutkimuskirjallisuus.....	31

Johdanto

Useimmat tietävät, miten natsi-Saksassa yhteiskunnassa ylemmässä asemassa olevat päättivät vähempiosaisten elämästä. Monet tuskin ihmettelevät, jos kuulevat, että siellä pakkosteriloitiin vammaisia ja mielisairaita. Yllättävämpää on ehkä se, että pakolliset steriloinnit kuuluivat ajan henkeen myös muualla maailmassa, mukaan lukien Suomessa. Vammaisten ja sairaiden pakolliset steriloinnit juontavat juurensa genetiikan kehittymiseen tieteenä. Taustalla on Francis Galtonin, Darwinin serkun, kehittelemä ajatus luontaisten kykyjen periytymisestä.¹ Tästä puolestaan lähti liikkeelle ajatus rotuhygieniasta², ihmisrodun parantamisesta. Aikalaiset jaottelivat rotuhygienian kahteen osaan: positiiviseen ja negatiiviseen rotuhygieniaan. Positiivisella tarkoitettiin hyvän kansanosan lisääntymistä ja negatiivisella puolestaan huonomman aineksen karsimista.³ Pakolliset steriloinnit kuuluivat näihin negatiivisiin keinoihin. Rotuhygieenisten keinojen ajateltiin estävän kansan degeneroituminen eli rappioituminen, mikä oli yleinen huolenaihe 1900-luvun alussa.⁴

1900-luvun alun rotuoppiin sisältyi ajatus siitä, että jotkin ihmisryhmät on tehtävä kyvyttömäksi hedelmöityä. Pakolla, jos ei muuten. Lakeja tämän eteen tehtiin ympäri maailmaa. Ensimmäisenä vuorossa oli Yhdysvaltojen osavaltio Indiana, jossa säädettiin vuonna 1907 laki valtion laitoksissa olevien steriloinnista.⁵ Parikymmentä vuotta myöhemmin myös Skandinaviassa alettiin säätämään lakeja, jotka mahdollistivat tiettyjen ihmisryhmien pakollisen steriloinnin.⁶ Suomessa esimerkkiä otettiin etenkin Ruotsista. Kun Ruotsissa perustettiin 1920-luvulla rotubiologinen instituutio, Suomessa seurattiin sitä innolla.⁷ Vuonna 1934 Ruotsissa lopulta asetettiin laki, jonka perusteella mielisairaita voitiin steriloida omasta tahdosta riippumatta.⁸ Suomessa etenkin ruotsinkielinen väestö seurasi esimerkkiä ja alkoi puhua steriloilain puolesta.⁹

¹ Vehmas 2005, 65.

² Ihmisrodun jalostamisesta käytetään myös käsitettä eugeniikka.

³ Vehmas 2005, 67.

⁴ Harjula 1996, 130; Mattila 1999, 292.

⁵ Mattila 1999, 64; Vehmas 2005, 69.

⁶ Zylberman 2008, 937.

⁷ Hietala 1996, 215.

⁸ Tydén 2002, 54–55.

⁹ Hietala 1996, 195.

Kenties ruotsinkielinen väestö halusi kasvattaa omaa joukkoaan, sillä ruotsinkielisillä alueilla oli huomattu syntyvyyden laskua.¹⁰

Tässä tutkielmassa selvitän, mitä steriloinnista puhuttiin ensimmäisen pakkosterilointilain asettamisen aikoihin, eli 1930-luvulla. Kiinnitän huomiota myös siihen, mikä oli naisten asema tässä keskustelussa, eli koskiko laki ennen kaikkia naisia vai kumpaakin sukupuolta yhdenvertaisesti. Lisäksi pyrin huomioimaan, ketkä aiheesta keskustelivat. Rajaan tutkielman ajallisesti 1930-luvulle, sillä laki asetettiin vuonna 1935, joten näin ollen pääsen tarkastelemaan keskustelua sekä ennen lain asettamista, että lain asettamisen jälkeen. Maantieteellisenä rajauksena toimii Suomi opinnäytetyön rajallisen laajuuden vuoksi. Alkuperäinen ajatukseni oli tutkia Yhdysvaltoja, sillä siellä asetettiin ensimmäiset sterilointilait, mutta se on kandidaatin työhön liian laaja alue.

Aluksi on syytä määritellä ainakin sterilointi- ja sterilointilaki-käsitteet. Steriloinnilla tarkoitetaan hedelmättömäksi tekemistä.¹¹ Tällöin siis ihmiseltä poistetaan suvunjakamiskyky.¹² Steriloimislaki puolestaan on vuonna 1935 asetettu laki, jonka mukaan tylsämielinen, vähämielinen ja mielisairas voidaan tehdä suvunjakamiskyvyttömäksi, jos vaarana on, että vajaakelpoisuus periytyisi tai, että yksilö ei voisi huolehtia jälkeläisistään.¹³ Lakiin liittyi myös pakko, eli sterilointi voitiin suorittaa vasten asianomaisen omaa tahtoa. Laissa tylsämielisellä ja vähämielisellä tarkoitettiin nykykielessä kehitysvammaista. Kehitysvammaisista käytettäviä termejä oli useita, eikä mikään tietty käsite ollut nähdäkseni vakiintunut käyttöön. Kehitysvammaisuuden määritelmä oli myös nykyaikaan verrattuna epätarkka, oikeastaan mikä tahansa poikkeavaksi nähty ominaisuus saattoi johtaa vähämielisyyttä tai tylsämielisyyttä -diagnoosiin.¹⁴ Tähän päivään verrattuna siis kehitysvammaisuus oli sekä käsitteiden tasolla että käytännön määrittelyssä paljon häilyvämpää kuin nykyään, kun käytämme tarkkoja diagnoosikriteerejä.

¹⁰ Bergenheim 2020, 136.

¹¹ Snellman, "Lapsirajoituksesta ja syntyvyyssäännöstelystä." (art.). *Sielunterveysseuran aikakauslehti* 1.2.1933.

¹² Jalas, "Muutama sana sterilisoimisesta ja sterilisoimislaista." (art.). *Kotiliesi* 1.4.1935.

¹³ Sterilisoimislaki 13.06.1935 (No 227/1935).

¹⁴ Pietikäinen 2020, 14.

Aiempi tutkimus aiheesta on lähinnä perustutkimusta eugeniikasta ja sterilointilakien asettamisesta. Melko vähän on siis tutkittu sitä, mitä steriloinnista on keskusteltu aikanaan. Käytän ennen kaikkea Markku Mattilan tutkimusta rotuhygieniasta 1900-luvun alussa ja Minna Harjulan tutkimusta vammaisuuden tulkinnoista suomalaisessa huoltokeskustelussa. Kummassakin näissä on sivuttu myös sterilointilaista käytyä keskustelua. Lisäksi olen lukenut sterilointilakia koskevia artikkeleita siinä määrin, kun aihetta on tutkittu. Aiemmasta tutkimuksesta nousee väite, johon haluan kiinnittää huomiota omassa tutkielmassani. Mattilan mukaan lain asettaminen ei noussut keskusteluaiheeksi suuren yleisön keskuudessa.¹⁵ Otan tutkielmassani kantaa tähän väitteeseen oman lähdeaineistoni avulla. Haluan kiinnittää huomiota myös Harjulan väitteeseen, että laki koski ennen kaikkea naisia.¹⁶

Lähteenä käytän kansalliskirjaston digitaalisista lähteistä löytyneitä sanoma- ja aikakauslehtiä ajallisella rajauksella 1.1.1930–31.12.1939. Hakusanana minulla oli ”sterilisaatio”. Lähteitä löytyi yhteensä 30 kappaletta, kun rajasin hakutuloksista vain aiheeseeni liittyvät lähteet. Katkaistulla hakusanalla lähteitä olisi ollut käytettävissä selkeästi enemmän, eli on muistettava, että aineisto on vajavainen ja näin ollen tutkimus ei kata koko keskustelun kirjoa. Metodina on laadullinen sisällönanalyysi, sillä tarkoitukseni on syventyä selvittämään, mitä lähteissäni sanotaan.¹⁷ Tutkielma etenee aihejärjestyksessä puolesta/neutraali/vastaaan -asetelman mukaisesti.

¹⁵ Mattila 1999, 99.

¹⁶ Harjula 1996, 165.

¹⁷ Tuomi & Sarajärvi 2018, luku 4.

1. Sterilointilain asettaminen

1.1. Laki asetetaan

Positiivisen eugeniikan toimenpiteet, kuten ylempien kansanosien kannustaminen lisääntymiseen, eivät tuottaneet tarpeeksi tulosta. Niinpä sterilointikeskustelu nosti päätään 1920-luvulla.¹⁸ Lähteeni osoittavat, että steriloinnista todella keskusteltiin myös 1930-luvun alkupuolella, vaikkakin keskustelu oli vilkkaampaa lain asettamisen jälkeen. Esimerkiksi Kauppalehdessä ja sanomalehti Uusimaassa enteiltiin helmikuussa 1933 lain valmistuvan lähiaikoina ja Kauppalehdessä arvioitiin, että lopputulos olisi puoltava.¹⁹ Toisaalta Opettajain lehdessä huhtikuussa samana vuonna spekulointiin, ettei lakiesitystä välttämättä hyväksytä.²⁰ Vielä vuonna 1934, noin vuosi ennen lain asettamista Viikko-Sanomissa spekulointiin, ettei laki välttämättä tule toteutumaan, sillä sen käsittely on edennyt hitaasti.²¹

Idea steriloinnista rotuhygieenisenä toimenpiteenä nousi esille jo vuonna 1912 Helsingissä pidetyssä konferenssissa nimeltään Kuudes pohjoismainen kokous aistivallisten hyväksi.²² Kuitenkin vasta reilu kymmenen vuotta myöhemmin keskustelu vilkastui ja ajatus pakkosterilointilaista nousi ilmaan. Vuonna 1926 asetettiin sterilointikomitea, johon kuuluivat lääketieteen lisensiaatti Edvard Horell, dosentti Arne Palmén, geneetikko Harry Federley ja oikeusneuvos Walter Andersin.²³ Sen tehtävänä oli edistää sterilointikysymyksen etenemistä eduskuntaan. Vajaamielisten pakollisia sterilointeja suoritettiin tällöin jo käytännössä, ikään kuin epävirallisesti.²⁴ Tavoitteeksi tuli tehdä tästä toiminnasta virallista. Pakolliseen sterilointiin oikeuttavia lakeja oli jo asetettu muualla maailmassa ja Suomen keskustelu seurasi perässä.²⁵ Esimerkiksi Ruotsissa laki tuli voimaan vuonna 1934.²⁶

¹⁸ Hietala 1996, 213.

¹⁹ "Sterilisaatiolakiehdotus." *Kauppalehti* 27.2.1933; "Lakiehdotus sterilisoimisesta." *Uusimaa* 28.2.1933.

²⁰ "Yhä enenevästään rikollisuudesta kansamme keskuudessa." (art.). *Opettajain lehti: Kansanopetusta käsittelevä kuvallinen viikkolehti* 21.4.1933.

²¹ Kontkanen, "Mikä on eugeniikka?" (art.). *Viikko-Sanomien* 2.8.1934.

²² Hietala 1996, 204.

²³ Mattila 1999, 277, 285.

²⁴ Harjula 1996, 161.

²⁵ Harjula 1996, 161.

²⁶ Tydén 2002, 54.

Sosiaalihuollon johtavat virkamiehet Eva Somersalo ja Elli Tavastähti laativat vuonna 1929 eduskunta-aloitteen sterilointilaista.²⁷ Tätä ennen sterilointikomitea oli tehnyt aiheen eteen töitä. He olivat muun muassa tehneet selvitystä, olisiko laista hyötyä ja päädyttyään kannattamaan ajatusta, valmistelivat he lakiehdotuksen.²⁸ Komitea mietti etukäteen myös lakiehdotuksen käytäntöä. He esimerkiksi ajattelivat, että sterilointi olisi lopulta juridisesti vapaaehtoinen ja siihen tarvittaisiin aina lääkintöhallituksen lupa.²⁹

Suomen ensimmäinen pakkosterilointilaki asetettiin 13.6.1935.³⁰ Siis vain vuosi Ruotsia myöhemmin myös Suomessa oli oma lakinsa. Tämän jälkeen pakollisia sterilointeja voitiin suorittaa virallisesti. Kesäkuussa Helsingissä asetetun lain mukaan tylsämielinen, vähämielinen ja mielisairas voitiin määrätä kyvyttömäksi jatkaa sukuaan, jos voitiin epäillä, että hänen vajaakelpoisuutensa olisi voinut periytyä ja, ettei hän pystyisi pitämään huolta lapsesta.³¹ Kun laki teki steriloinneista virallisia, liittyi siihen jatkossa myös sääntöjä. Määräys toimenpiteeseen täytyi tulla lääkintöhallitukselta, se tuli toteuttaa ainoastaan sairaalassa ja steriloitavalla oli myös oikeus valittaa päätöksestä oikeuteen.³²

Olisi mielenkiintoista tietää, paraniko steriloitavien asema lain asettamisen jälkeen, sillä toimenpiteeseen oli nyt virallinen protokolla. Tilastot eivät näytä steriloitujen määrää ennen lain asettamista ja näin ollen tilannetta on vaikea vertailla. Tiedetään kuitenkin, että pakollisia sterilointeja tehtiin myös ennen lain asettamista.³³ Voisi siis ajatella, että toimenpiteet kenties olivat vaarallisempia ennen lakia, kun niitä ei kukaan valvonut. Niitä ei välttämättä tehty sairaalassa, päätös toimenpiteen suorittamisesta saattoi tulla keneltä tahansa ammattitaidottomalta ihmiseltä, kuten steriloitavan omaiselta, ja päätöksestä ei voinut valittaa oikeuteen.

Pari vuotta ennen lain valmistumista lehdissä puhuttiin, mitä muualla maailmassa tapahtuu. Kaisu Snellman kirjoitti Sielunterveysseuran aikakauslehdessä siitä, että

²⁷ Mattila 1999, 277–278.

²⁸ Mattila 1999, 286.

²⁹ Mattila 1999, 287–288.

³⁰ Sterilisoimislaki 13.06.1935 (No 227/1935).

³¹ Sterilisoimislaki 13.06.1935 (No 227/1935).

³² Sterilisoimislaki 13.06.1935 (No 227/1935).

³³ Harjula 1996, 161.

syntyvyyttä säännöstellään eri puolilla maailmaa.³⁴ Sterilointi ei siis vaikuta olleen vieras asia ennen lain valmistumistakaan. Kauppalehdessä samana vuonna huomioitiin, että Ruotsissa on vireillä sama keskustelu, myös siellä valmisteltiin lakia ja länsinaapurissa arvoitiin suhtautumisen olevan myönteistä.³⁵ Myös sanomalehti Uusimaassa samana vuonna ilmoitettiin lain olevan valmistelussa ja sen arvioitiin olevan ajankohtaista ennen kaikkea viimeaikaisten nuoriin kohdistuneiden siveellisyysrikosten vuoksi.³⁶

Rikollisuus vaikuttaisi olleen yksi kimmoke lain valmistelemiseen ja ylipäättään keskustelun aiheena ennen lain asettamista. Rikollisuuden esiintymisestä yhteiskunnassa oltiin huolestuneita ja ajateltiin, että se kenties vähenisi pakollisten sterilointien avulla. Toisaalta kaikki eivät pitäneet sterilointia ainoana lääkkeenä rikollisuuden kitkemiseen. Esimerkiksi Spectator -nimimerkillä pohdittiin Opettajain lehdessä keväällä 1933, että kasvatuksellisetkin keinot voivat olla tehokkaita rikollisuuden vähentämisessä.³⁷

Sterilointilaki vaikutti puhuttavan kaikkia kansankerroksia. Esimerkiksi Kyllikki Pohjala kirjoitti alkuvuodesta 1935 Satakunnan Kansassa, että eduskunnassa käsitellyssä oleva laki "näyttää suuresti kiinnostavan eri yhteiskuntapiirejä".³⁸ Aiheen kuitenkin arveltiin painuvan hiljaisuuteen lain valmistumisen jälkeen. Näin ainakin arvioi tohtori Raakel Jalas Kotiliedessä huhtikuussa 1935 juuri, kun laki oli hyväksytty.³⁹ Kotilieteen kirjoittanut Jalas kuului tohtorina ylempään kansanosaan, kuten myös Pohjala, sillä hän esimerkiksi osallistui politiikkaan ja lisäksi hänellä oli sairaanhoitajana ammattiosaamista myös steriloinnin tiimoilta. Näiden artikkeleiden kirjoittajat olivat siis steriloitavien yläpuolella yhteiskuntarakenteessa. Toisaalta lehtien, joissa aiheesta kirjoitettiin, kohderyhmä on melko laaja. Sanomalehdet tavoittavat laajan osan kansasta, eikä esimerkiksi kotitalousaiheeseen painottuvat aikakauslehdetkään olleet

³⁴ Snellman, "Lapsirajoituksesta ja syntyväisyyssäännöstelystä." (art.). *Sielunterveysseuran aikakauslehti* 1.2.1933.

³⁵ "Sterilisaatiolakiehdotus." *Kauppalehti* 27.2.1933.

³⁶ "Lakiehdotus sterilisoimisesta." *Uusimaa* 28.2.1933.

³⁷ "Yhä enenevästä rikollisuudesta kansamme keskuudessa." (art.). *Opettajain lehti: Kansanopetusta käsittelevä kuvallinen viikkolehti* 21.4.1933.

³⁸ Pohjala, "Valmistuvassa oleva sterilisoimislaki." (art.). *Satakunnan Kansa* 22.1.1935.

³⁹ Jalas, "Muutama sana sterilisoimisesta ja sterilisoimislaista." (art.) *Kotiliesi* 1.4.1935.

ainoastaan yhteiskunnan eliitille suunnattuja. Tästä voisi siis päätellä, että aiheesta keskusteltiin muidenkin kuin ammattilaisten keskuudessa.

1.2. Steriloinnin indikaatiot

Vuonna 1926 perustetun sosiaaliministeriön sterilointikomitean käsittelyssä oli myös steriloinnin indikaatiot^{40,41}. Yleisessä keskustelussa oli jo ennen lain asettamista pohdittu, keneen toimenpide tulisi kohdistaa. Yliopiston assistentti P. Kontkanen muistutti Viikko-Sanomissa elokuussa 1934, että sterilointi tulisi suorittaa ainoastaan silloin, kun halutaan estää perinnöllinen sairaus tai ylipäätään lapsen syntyminen siinä tapauksessa, että lapsesta tulisi taakka yhteiskunnalle tai kärsimystä asianomaiselle.⁴² Ajatuksena oli siis, että mikäli vanhemmat eivät pystyisi hoitamaan lasta, se koituisi taakaksi yhteiskunnalle ja näin ollen sterilointi olisi parempi suorittaa yhteisen hyvän vuoksi. Toinen peruste steriloinnille oli sairauden aiheuttama kärsimys yksilölle.

Komitea kävi läpi eri sairausryhmien asemaa lakia valmistellessa. Keskustelussa hahmoteltiin ryhmiä, joita laki koskisi. Selvää oli, että lakia sovellettaisiin vain perinnöllisesti sairaisiin.⁴³ 1900-luvun alussa käyty vilkas perinnöllisyys- ja degeneraatio-keskustelu oli lain taustalla. Se, mikä 1930-luvulla määriteltiin perinnölliseksi sairaudeksi, ei välttämättä nykytiedon valossa olisi perinnöllistä. Kun genetiikkaa alettiin hiljalleen ymmärtää, laitettiin sen syyksi alkuun enemmän sairauksia ja ominaisuuksia kuin nykyään. Puolestaan niin sanotut hankitut ominaisuudet, eli muusta kuin perimästä johtuvat vammat, eivät olleet steriloinnin indikaatioita. Tämä johtui siitä, että steriloinnilla pyrittiin ennen kaikkea estämään sairauksien leviäminen seuraaviin sukupolviin.⁴⁴

Heikkomieliset⁴⁵ katsottiin yhdeksi mahdolliseksi kohderyhmäksi. Heikkomielisyyden katsottiin olevan useimmissa tapauksissa perinnöllistä. Lisäksi heidän ajateltiin olevan sukupuolisesti holtittomia ja näin ollen oli suuri riski, että heikkomielinen synnyttäisi

⁴⁰ Indikaatiolla tarkoitetaan hoidonaihetta. Tässä yhteydessä siis indikaatioilla tarkoitetaan syitä, joiden perusteella sterilointi voitiin suorittaa.

⁴¹ Mattila 1999, 300.

⁴² Kontkanen, "Mikä on eugeniikka?" (art.). *Viikko-Sanomien* 3.8.1934.

⁴³ Mattila 1999, 299.

⁴⁴ Kontkanen, "Lapsirajoituksen vaikutuksista." (art.) *Pohjatouli* 25.7.1934.

⁴⁵ Heikkomielinen oli yksi monista termeistä, joita käytettiin mielen sairauksia sairastavista.

heikkomielisiä jälkeläisiä.⁴⁶ Mielisairauksien nimeämisestä ja niiden perinnöllisyydestä oltiin epävarmempia. Skitsofrenia kuitenkin katsottiin helposti määriteltäväksi ja selkeästi perinnölliseksi, joten sen ajateltiin olevan yksi steriloinnin indikaatio.⁴⁷ Myös skitsofrenia määriteltiin 1930-luvulla nykyaikaan verrattuna erillä tavalla. Skitsofrenia -diagnoosin saaneiden oireiden kirjo oli laajempi kuin nykypäivänä, mutta yhtä lailla kaikki olivat vakavasti sairaita.⁴⁸ Jotkin mielen sairaudet olivat puolestaan kontraindikaatio steriloinnille. Esimerkiksi maanis-depressiivisen potilaan ajateltiin olevan arvokas ja henkisesti lahjakas.⁴⁹ Mielisairaus ei siis automaattisesti ollut negatiivinen ominaisuus, eikä etenkin pakkosteriloinnin aihe.

Lakia valmistellessa mietittiin myös epilepsiaa sairastavien steriloinnista. Komitea arveli epileptikkojen steriloinnin olevan hyödyksi, sillä sen avulla heidät voitaisiin vapauttaa laitoksista. Epileptikkojen arveltiin yleisesti ottaen synnyttävän vajaakelpoisia jälkeläisiä, mutta mikäli heidät steriloitaisiin, ajateltiin heidän pärjäävän hyvin laitosten ulkopuolella.⁵⁰ Komitea myös suunnitteli kuuromykkien sterilointia. Kuuromykät eivät voineet avioitua, sillä heidän vammansa ajateltiin olevan periytyvä, mutta steriloinnin ajateltiin lisäävän myös avioitumisen mahdollisuuksia.⁵¹ Avioitumiskielto oli ollut sterilointilakiin saakka yksi tapa rajoittaa sairaiden ja vammaisten lisääntymistä. Avioitumiskielto oli voimassa vuodesta 1929 lähtien.⁵²

Komitea käsitteli myös rikollisuutta steriloinnin aiheena. He päätyivät kuitenkin siihen, ettei rikollisia steriloitaisi, sillä rikollisuuden ei katsottu olevan perinnöllistä ja näin ollen siihen ei ollut rotuhygieenisistä syistä.⁵³ Myös juopot ja sukupuolitautia sairastavat suljettiin pois steriloitavien joukosta, sillä niidenkään ei ajateltu olevan perinnöllisiä vaivoja.⁵⁴ Yleisessä keskustelussa kuitenkin rikollisuus, juoppous ja sukupuolitauti ajateltiin steriloinnin indikaatioksi. Esimerkiksi Sielunterveysseuran aikakauslehteen vuonna 1933 kirjoittanut Kaisu Snellman luki rikollisuuden kuuluvan perinnöllisyyden

⁴⁶ Mattila 1999, 300.

⁴⁷ Mattila 1999, 301.

⁴⁸ Pietikäinen 2020, 11–12.

⁴⁹ Pietikäinen 2013, 318.

⁵⁰ Mattila 1999, 302.

⁵¹ Mattila 1999, 302.

⁵² Harjula 1996, 151–152.

⁵³ Mattila 1999, 302.

⁵⁴ Mattila 1999, 303.

aiheuttamaksi ongelmaksi ja samana vuonna myös Opettajain lehdessä kerrottiin rikollisuuden olevan osoitettu periytyväksi.⁵⁵

Satakunnan Kansassa Pohjala huomioi vuoden 1935 alkupuolella, että rikollisuus on usein yhteydessä ”henkiseen vajaamittaisuuteen”.⁵⁶ Hän ei siis ajatellut itse rikollisuuden olevan välttämättä perinnöllistä, mutta ajatteli joidenkin perinnöllisten sairauksien ja vammojen olevan yhteydessä rikollisuutteen. Näin ollen rikollisuuden ajateltiin vähenevän sterilointien myötä välillisesti, kun perinnöllisesti sairaat eivät voineet enää lisääntyä ja synnyttää uusia rikollisia. Pohjala myös huomioi, että steriloinnit säästävät yhteiskunnan rahaa, sillä steriloitu voidaan päästää pois sairaalasta tai vankilasta.⁵⁷ Tässä mitä ilmeisimmin taustalla oli ajatus siitä, että vammaisia ja sairaita tuli pitää laitoksessa, jotta he eivät pystyisi lisääntymään. Kun yksilö steriloitiin, ei ollut enää vaaraa, että hän vapaalla jalalla ollessaan jatkaisi viallisia geneejään.

Ruotsissa steriloinnin indikaatiot olivat hyvin samanlaisia kuin Suomessa. Lakiin kuuluivat eugeeniset, sosiaaliset, humanitaariset ja kriminaalipoliittiset syyt. Ennen kaikkea steriloinnit kohdistuivat mielisairaisiin.⁵⁸ Myös Ruotsissa siis sterilointeja tehtiin rodun jalostamisen edistämiseksi, yhteiskunnan ja sairaan yksilön taakan keventämiseksi ja rikollisuuden estämiseksi. Ruotsin keskustelu vaikutti myös Suomessa, mikä näkyi ennen kaikkea ruotsinkielisen väestön myönteisenä suhtautumisena sterilointilakiin.⁵⁹ 1900-luvun alussa rotuhygienian puolesta puhuivat lähinnä ruotsinkieliset lääkärit.⁶⁰ Ruotsinkielinen yläluokka ajoi ruotsinkielisten asemaa ja piti tärkeänä sen lukumäärän pysymistä ennallaan.⁶¹ Ymmärtääkseni he kuitenkin käyttivät enemmän positiivisen eugeniikan keinoja. Esimerkiksi ruotsinkielisiä korkealuokkaisia äitejä kannustettiin lisääntymään palkinnon avuin, mikä myönnettiin terveelle äidille.⁶²

⁵⁵ Snellman, ”Lapsirajoituksesta ja syntyväisyyssäännöstelystä.” (art.). *Sielunterveysseuran aikakauslehti* 1.2.1933; ”Yhä enenevästä rikollisuudesta kansamme keskuudessa.” (art.). *Opettajain lehti: Kansanopetusta käsittelevä kuvallinen viikkolehti* 21.4.1933.

⁵⁶ Pohjala, ”Valmistuvassa oleva sterilisoimislaki.” (art.). *Satakunnan Kansa* 22.1.1935.

⁵⁷ Pohjala, ”Valmistuvassa oleva sterilisoimislaki.” (art.). *Satakunnan Kansa* 22.1.1935.

⁵⁸ Tydén 2002, 54–55.

⁵⁹ Hietala 1996, 195.

⁶⁰ Pietikäinen 2013, 317.

⁶¹ Hietala 1996, 207.

⁶² Hietala 1996, 209.

Sterilointikomitea hahmotteli laajempaa kohderyhmää kuin lopulta lakiin kirjattiin. Esimerkiksi epilepsiaa ei lopulta pidetty steriloinnin indikaationa. Myös esimerkiksi alkoholistien ja aistivammaisten, kuten kuurojen ja sokeiden, steriloinnista keskusteltiin ennen lain asettamista.⁶³ Lopulta kohderyhmäksi rajoittui kuitenkin vain kehitysvammaiset ja mielisairaat.⁶⁴ Suhtautuminen sterilointilakiin oli lopulta melko varovaista lain asettamisen aikoihin ja ennen sitä. Esimerkiksi Pohjala huomioi Satakunnan Kansassa, että ”asia on toiselta puolen hyvin arkaluontoinen ja on syytä sitä myöskin sen mukaisesti käsitellä.”⁶⁵ Pohjala vaikutti olevan sitä mieltä, että sterilointilakiin tulee suhtautua hienovaraisesti.

Ahlbeckin mukaan sterilointilaki koski ennen kaikkea alemmaa kansanosaa.⁶⁶ Myös Hietala huomioi tutkimuksessaan, että Suomi jakautui 1930-luvulla alempaan ja ylempään luokkaan, joista jälkimmäiseen useat ruotsinkieliset kuuluivat.⁶⁷ Hänen mukaansa ruotsinkielisille tehtiin vähemmän sterilointeja.⁶⁸ Tämä väite on linjassa Ahlbeckin huomion kanssa, sillä hän väittää, että sterilointilaki meni eduskunnassa läpi siksi, koska se koski ”toisia”.⁶⁹ Lakia olivat säättämässä ne, joita yhteiskuntaluokka suojeli pakolliselta steriloinnilta. Kun ylempi luokka ei pystynyt ymmärtämään alemman luokan elämäntilannetta, syntyi myös ennakkoluuloja, jotka vaikuttivat lain asettamiseen.

Kaisu Snellman kirjoitti Sielunerveysseuran aikakauslehdessä vuonna 1933, että vammaiset lisääntyvät normaalia enemmän, sillä heillä on liiallinen sukuvietti.⁷⁰ Sielunerveysseura, nykyiseltä nimeltään Mieli ry, oli mielenterveystyötä tekevä kansalaisjärjestö. Kun vammattomat päättäjät eivät kohdanneet arjessa vammaisia henkilöitä, syntyi helposti edellä kuvattuja ennakkoluuloja, joiden perusteella lopulta laki valmisteltiin. Myös Raakel Jalas kirjoitti Kotiliedessä vuonna 1935 syntyväisyyden olevan suurinta niiden joukossa, jotka ovat edesvastuuttomia.⁷¹ Tällä hän tarkoitti

⁶³ Harjula 1996, 159.

⁶⁴ Sterilisoimislaki 13.06.1935 (No 227/1935).

⁶⁵ Pohjala, ”Valmistuvassa oleva sterilisoimislaki.” (art.). *Satakunnan Kansa* 22.1.1935.

⁶⁶ Ahlbeck 2021, 251.

⁶⁷ Hietala 1996, 195.

⁶⁸ Hietala 1996, 235.

⁶⁹ Ahlbeck 2021, 251.

⁷⁰ Snellman, ”Lapsirajoituksesta ja syntyväisyyssäännöstelystä.” (art.). *Sielunerveysseuran aikakauslehti* 1.2.1933.

⁷¹ Jalas, ”Muutama sana sterilisoimisesta ja sterilisoimislaista.” (art.) *Kotiliesi* 1.4.1935.

mielisairaita ja kehitysvammaisia ihmisiä. Kokonainen ryhmä leimattiin edesvastuuttomaksi vain sen takia, että he sairastivat jotain sairautta, johon eivät olleet voineet itse vaikuttaa.

Lakia valmistellessa steriloinnin vapaaehtoisuudesta ja pakollisuudesta käytiin keskustelua. Pohjala kirjoitti Satakunnan Kansassa, että yleisessä keskustelussa vaikuttaa olevan epäselvää, olisiko sterilointi pakollinen. Hän täsmensi, että lain perusteella tehty sterilointi todella tulee pakolliseksi lain astuessa voimaan.⁷² Mattila kuitenkin omassa tutkimuksessaan huomioi, että lopulta laissa ei määritelty pakkoa äärimmäisessä merkityksessään, vaan se oli muotoiltu näin: ”voidaan määrätä tehtäväksi suvun jatkamiseen kykenemättömäksi.”⁷³ Harjulan mukaan kuitenkin joidenkin sairausryhmien avioituminen oli kiinni siitä, että sterilointi oli suoritettu.⁷⁴ Pakollisuutta ei kirjoitettu lakiin suoraan, mutta lopulta potilaalla ei ollut sananvaltaa, kun hänen steriloinnistaan päätettiin. Pietikäinen muistuttaakin, että vapaaehtoisia sterilointeja ei oikeastaan tehty, sillä vapaaehtoisiksi luokitellut olivat ennemminkin kiristetty suostumaan.⁷⁵ Vaikuttaa siltä, että lopulta sterilointiin oli suostuttava, vaikka laissa ei määritelty äärimmäistä pakkoa. Myös yleisessä keskustelussa ymmärrettiin sterilointi pakolliseksi. Esimerkiksi Suomen Heimossa kirjoitettiin vuonna 1937, että sterilointi on pakollista kaikille, jotka kohderyhmään kuuluvat.⁷⁶

⁷² Pohjala, ”Valmistuvassa oleva sterilisoimislaki.” (art.). *Satakunnan Kansa* 22.1.1935.

⁷³ Mattila 1999, 314.

⁷⁴ Harjula 1996, 162.

⁷⁵ Pietikäinen 2013, 319.

⁷⁶ ”Väestökysymyksestä” (art.). *Suomen heimo* 15.10.1937.

2. Keskustelu

2.1. "On suurella ilolla tervehdittävä uutta lakia"

Pakkosterilointilaki hyväksyttiin lopulta rotuhygieenisten syiden perusteella.⁷⁷ Lain avulla pyrittiin ajan mittaan poistamaan perinnölliset sairaudet ihmiskunnasta ja näin ollen ajateltiin ihmisrodun paranevan. Lakia kannattivat useat eri ammattiryhmät ja ylipäätään ihmiset eri yhteiskuntaluokista. Tässä alaluvussa käyn läpi, ketkä lakia kannattivat ja millaisin perustein. Tutkin siis sterilointilaista käytyä positiivissävyistä keskustelua.

Harjulan mukaan sterilointikeskusteluun osallistui ennen kaikkea yhteiskunnan ylempi kerros, kuten lääkärit, juristit ja poliitikot, eikä se näin ollen ollut kansanliike.⁷⁸ Tämä näkyy osittain myös omissa lähteissäni. Useat omalla nimellä lehtiin kirjoittaneet olivat tohtoreita, poliitikkoja tai professoreita. En kuitenkaan voi tietää, mihin yhteiskuntaluokkaan nimimerkillä tai nimettömänä kirjoittaneet kuuluivat. Mielestäni keskusteluun osallistuminen ei välttämättä tarkoita ainoastaan lehteen kirjoittamista, vaan niiden lukeminen on myös yhdenlaista osallisuutta.

Yleinen sävy ylemmän kansankerroksen kirjoittamissa teksteissä vaikuttaisi olevan positiivinen, eli he kannattivat sterilointilakia. Ahlbeck on huomionnut tutkimuksessaan, että ylempi luokka kannatti lakia, sillä se ei koskenut heitä itseään.⁷⁹ Yksi kirjoittajista oli Kyllikki Pohjala, jonka ajatuksia olen jo käynyt aiemmin läpi. Muun muassa poliitikkona ja sairaanhoitajana toiminut Pohjala oli ehdoton omassa kannassaan sterilointilain puolustajana. Satakunnan Kansaan hän kirjoitti ennen lain valmistumista: "Siitä, että sterilisoimistoimenpiteet ovat välttämättömät, ei kait voida olla eri mieltä."⁸⁰ Hän vaikutti olettavan, että positiivinen suhtautuminen lakiin on itsestään selvää. Hän perusteli mielipiteensä siten, että hänestä tuntuu "oudolta", että sairas ihminen voisi tuoda maailmaan jälkeläisiä.⁸¹ Pohjalan kirjoituksessa näkyy Ahlbeckin mainitsema

⁷⁷ Jalas, "Muutama sana sterilisoimisesta ja sterilisoimislaista." (art.) *Kotiliesi* 1.4.1935.

⁷⁸ Harjula 1996, 166.

⁷⁹ Ahlbeck 2021, 251.

⁸⁰ Pohjala, "Valmistuvassa oleva sterilisoimislaki." (art.) *Satakunnan Kansa* 22.1.1935.

⁸¹ Pohjala, "Valmistuvassa oleva sterilisoimislaki." (art.) *Satakunnan Kansa* 22.1.1935.

asetelma, jossa ylemmässä asemassa oleva tekee päätöksiä alemman luokan puolesta.⁸² Sairaana tai vammaisen ihmisen elämä nähtiin niin vieraana ja erilaisena, että heidän lisääntymisensä oli muiden mielestä jopa outoa, mitä Pohjola käytti peräti lain kannattamisen perusteluna.

Myös Kotilieteen kirjoittanut tohtori Raakel Jalas suhtautui kirjoittamishetkellä pian voimaan astuvaan lakiin positiivisesti. Hän huomioi, että lakia on kritisoitu luonnottomuudesta, mutta vastusti tätä argumenttia toteamalla, ettei hänen mielestään heikommasta huolehtiminenkaan ole luonnonlakien mukaista.⁸³ Sosiaalidarwinistinen argumentointi kuvastaa mielestäni hyvin 1900-luvun alun perinnöllisyyskeskustelua, missä heikommasta haluttiin päästä eroon yhteisen hyvän vuoksi. Kritiikkiin vastannut Jalas kävi läpi syitä, joiden perusteella sterilointi voitiin suorittaa. Näitä olivat rotuhygieeniset syyt, kriminaalipoliittiset syyt ja yleisesti humanit syyt eli yhteiskunnan ja yksilön edun ajaminen. Hän muistutti, että steriloinnilla tähdättiin suvun parantamiseen.⁸⁴ Jalas uskoi, että laki on kaikkien hyväksi, mutta on muistettava, että hänkin puhuu ylhäältäpäin alemman luokan parhaasta. Tohtorina pakkosterilointi ei koskenut häntä itseään, kun hän julisti, että ”on suurella ilolla tervehdittävä uutta lakia”.⁸⁵

Haminan Lehteen kirjoittanut rotuhygieenikko, professori ja tohtori Ernst Rüdin oli myös sterilointilain kannalla. Sanomalehtiartikkelissa mainitaan Rüdinin kirjoittavan Münchenistä ja tämä yhteys näkyykin hänen tekstissään. Hän viittasi Saksan rotuhygieeniseen liikkeeseen puolustellessaan sterilointia, mutta kuitenkin varovaisesti lisäsi, ettei ”saksalaiset väestöpoliitikot ja perintöbiologit tahdo tyrkyttää mielipiteitään”.⁸⁶ Rüdin perusteli positiivisen kantansa vertaamalla sterilointia luonnossa tapahtuvaan rodun jalostukseen. Hän kuitenkin huomioi, ettei ihmiskunnassa rotua voida jalostaa yhtä julmalla tavalla, joten vähempiarvoiset sukusolut tulee poistaa rotuhygieenisin keinoin.⁸⁷ Kirjoittaessaan luonnon toimivan julmalla tavalla, hän mitä ilmeisimmin viittasi tällä heikomman yksilön tappamiseen. Tohtorin ylempi asema

⁸² Ahlbeck 2021, 251.

⁸³ Jalas, ”Muutama sana sterilisoimisesta ja sterilisoimislaista.” (art.). *Kotiliesi* 1.4.1935.

⁸⁴ Jalas, ”Muutama sana sterilisoimisesta ja sterilisoimislaista.” (art.). *Kotiliesi* 1.4.1935.

⁸⁵ Jalas, ”Muutama sana sterilisoimisesta ja sterilisoimislaista.” (art.). *Kotiliesi* 1.4.1935.

⁸⁶ Rüdin, ”Mitä on rotuhygienia?” *Haminan Lehti* 12.10.1935.

⁸⁷ Rüdin, ”Mitä on rotuhygienia?” *Haminan Lehti* 12.10.1935.

steriloinnin kohteisiin näkyy hänen käyttämässään kielessä. Rüdin kirjoitti esimerkiksi ”vähempiarvoisista ihmisistä”⁸⁸ viitaten tällä vammaisiin ja sairaisiin, joita sterilointilaki koski.

Yliopiston assistentti P. Kontkanen kirjoitti Viikko-Sanomissa siitä, mitä on eugeniikka.⁸⁹ Hän selvensi tekstissään, että eugeniikka on tiedettä toisin kuin yleisessä keskustelussa on hänen mukaansa ajateltu. Kontkanen muistutti, että vaikka Saksasta tullut rotuhygienia-termi on saanut aikaan väärän sävyistä keskustelua ja kiihkoilua, on eugeniikka vakavasti otettavaa tiedettä.⁹⁰ Yliopiston assistentti vaikutti olevan steriloinnin puolella ennen kaikkea siksi, koska se on tieteellisesti todistettu. Vaikkakin Suomessa ei hänen mukaansa oltu aiheesta tehty tutkimusta, voitiin myös ulkomailla, kuten Saksassa, tehtyä tutkimusta soveltaa Suomessa.⁹¹ Sterilointeja tuli tehdä Kontkasen mukaan ennen kaikkea perinnöllisen aineksen parantamiseksi, sillä syntyvyys oli laskenut kansan ylemmissä kerroksissa ja samaan aikaan lisääntynyt alemmissä kerroksissa.⁹² Pakollisten sterilointien tavoitteena oli kansan rappeutumisen estäminen. Mielenkiintoista Kontkasen tekstissä on huomio siitä, että sterilointi on vaarallisempi naiselle kuin miehelle.⁹³ Tästä huolimatta kuitenkin Harjulan tutkimuksen mukaan sterilointeja tehtiin naisille enemmän.⁹⁴

Vain joitakin päiviä ennen Viikko-Sanomien tekstin julkaisemista, myös Kirjallistaiteellisessa aikakauslehdessä Pohjatuulessa julkaistiin Kontkasen kirjoitus ”Lapsirajoituksen vaikutuksista.”⁹⁵ En tiedä tarkemmin, kuka P. Kontkanen oli, mutta vaikuttaisi siltä, että hän oli jonkinlainen auktoriteetti sterilointikeskustelussa, sillä hänen tekstejään julkaistiin useammassa lehdessä. Yliopiston assistenttina hän nähdäkseni kuului ylempään luokkaan ja näin ollen hän kirjoitti steriloinnista ylempässä asemassa steriloitaviin nähden. Myös Pohjatuulessa Kontkanen kirjoitti

⁸⁸ Rüdin, ”Mitä on rotuhygienia?” *Haminan Lehti* 12.10.1935.

⁸⁹ Kontkanen, ”Mikä on eugeniikka?” (art.). *Viikko-Sanomien* 3.8.1934.

⁹⁰ Kontkanen, ”Mikä on eugeniikka?” (art.). *Viikko-Sanomien* 3.8.1934.

⁹¹ Kontkanen, ”Mikä on eugeniikka?” (art.). *Viikko-Sanomien* 3.8.1934.

⁹² Kontkanen, ”Mikä on eugeniikka?” (art.). *Viikko-Sanomien* 3.8.1934.

⁹³ Kontkanen, ”Mikä on eugeniikka?” (art.). *Viikko-Sanomien* 3.8.1934.

⁹⁴ Harjula 1996, 165.

⁹⁵ Kontkanen, ”Lapsirajoituksen vaikutuksista.” (art.). *Pohjatuuli* 25.7.1934.

perinnöllisyydestä tieteenalana ja ilmaisi positiivisen suhtautumisensa sekä positiivisiin, että negatiivisiin rotuhygieenisiin toimenpiteisiin.⁹⁶

Sterilointilaki kiinnosti myös opettajia, joihin Kontkanenkin yliopiston assistenttina mahdollisesti lukeutui. Opettajain lehdessä vuonna 1933 Spectator-nimimerkki pohti rikollisuuden lisääntymistä yhteiskunnassa.⁹⁷ Kirjoitus julkaistiin ennen lain valmistumista, joten siinä vasta pohdittiin steriloinnin merkitystä. Kirjoittaja suhtautui varovaisen positiivisesti sterilointiin yhtenä keinona rikollisuuden ehkäisemiseksi, mutta ajatteli myös kasvatuksellisten keinojen olevan tehokkaita.⁹⁸ Harjulan mukaan opettajien suhtautuminen sterilointiin oli positiivista.⁹⁹ Opettajat olivat nähdäkseen kiinnostuneita aiheesta sen vuoksi, että se vaikutti myös heidän työhönsä. Opettajan työ helpottuisi, kun enemmän huomiota ja tukea tarvitsevat vammaiset oppilaat eliminoidaan yhteiskunnasta. Harjulan mukaan kansakoulun opettajille uskoteltiin steriloinnin helpottavan koulutyötä.¹⁰⁰

Aiemmassa tutkimuksessa Marjatta Hietala on todennut, että naisten positiivinen suhtautuminen sterilointilakiin näkyi useammassa eri naisille suunnatussa lehdessä, esimerkiksi Huoltajassa, Suomen naisessa ja Naisen äänessä.¹⁰¹ Omissa lähteissäni näitä kyseisiä lehtiä ei esiinny, joten en pysty ottamaan kantaa Hietalan väitteeseen. Lähteissäni kuitenkin näkyy jossain määrin naisten kanta. Sen lisäksi, että useat jo esittelemäni kirjoittajat, kuten Pohjala, Snellman ja Jalas ovat itse naisia, löytyy aineistostani myös naisille suunnattuja lehtiä. On kuitenkin muistettava, että sterilointi ei havaintoni mukaan koskettanut varsinaisesti niitä naisia, jotka siitä lehtiin kirjoittivat.

Naisille suunnatussa Eeva -lehdessä vuonna 1939 Medisiinari -nimimerkki kirjoitti steriloinnista positiiviseen sävyyn.¹⁰² Ymmärrän medisiinarin tarkoittavan lääketieteen opiskelijaa, eli tässäkin tapauksessa kirjoittaja kuului niihin, joita sterilointi ei henkilökohtaisella tasolla koskettanut. Hän ajatteli steriloinnin olevan naisen etu siinä

⁹⁶ Kontkanen, "Lapsirajoituksen vaikutuksista." (art.). *Pohjatuuli* 25.7.1934.

⁹⁷ "Yhä enenevästään rikollisuudesta kansamme keskuudessa." (art.). *Opettajain lehti: Kansanopetusta käsittelevä kuvallinen viikkolehti* 21.4.1933.

⁹⁸ "Yhä enenevästään rikollisuudesta kansamme keskuudessa." (art.). *Opettajain lehti: Kansanopetusta käsittelevä kuvallinen viikkolehti* 21.4.1933.

⁹⁹ Harjula 1996, 160.

¹⁰⁰ Harjula 1996, 160.

¹⁰¹ Hietala 1996, 229.

¹⁰² "Vakavasta asiasta puheenvuoro." (art.). *Eeva* 1.5.1939.

tapauksessa, jos hänen puolisonsa on elätettävänä oleva ”vätys”.¹⁰³ Kirjoittaja ilmeisesti ajatteli, että sterilointi tuo tällaisessa tilanteessa naiselle helpotuksen, kun hänen miehensä ei ole kykenevä elättämään perhettä ja näin ollen nainen joutuisi koko perheen elättäjän asemaan. Mielenkiintoista on, että Eeva -lehdessä näkökanta sterilointiin on erilainen, kuin muissa tutkimissani lehdissä. Muissa lehdissä steriloinnin kohde, eli nainen nähdään viallisena, kun taas naisille suunnatussa Eeva -lehdessä, aviomiehen ongelmat olivat steriloinnin indikaatio. On myös mielenkiintoista, että sterilointi kuitenkin kohdistui naiseen, vaikka mies oli tässä tapauksessa se, joka ei ollut yhteiskuntakelvollinen.

Petteri Pietikäinen mainitsee Hulluuden historia -teoksessaan, että Suomen sielunterveysseura kannatti sterilointilakia.¹⁰⁴ Myös omista lähteistäni löytyy artikkeli, joka tukee tätä väitettä. Sielunterveysseuran aikakauslehteen kirjoitettu artikkeli vuonna 1933 on positiivissävyinen. Siinä käydään läpi syntyväisyssäännöstelyn historiaa, perinnöllisyystiedettä ja steriloinnin indikaatioita melko neutraaliin sävyyn, mutta samalla ilmaisten myönteistä kantaa.¹⁰⁵ Mielenkiintoista minusta on, että seura, jonka tarkoitus on ajaa mielisairaiden asiaa, kannatti sterilointeja. Tämä seikka osoittaa minun mielestäni sen, että pakkosterilointeja pidettiin aidosti hyvänä asiana ja ennen kaikkea steriloitavan edun mukaisena. On toki muistettava, että lähteissäni ei kuulu steriloitavien ääni.

2.2. ”33 henkilöä sterilisoitiin viime vuonna”

Otsikon lainaus on otettu uutisesta, joka toistuu lähdeaineistossani useita kertoja. Ilmoitusta, jossa kerrotaan vuoden 1937 steriloitujen määrä, levitettiin sanomalehdissä ympäri Suomea. Tämä uutinen muodostaa merkittävän osan lähteistäni, joiden avulla syvennyn sterilointikeskusteluun, joka ei ollut positiivista, mutta ei selkeää kritiikkiäkään. Tässä luvussa siis käsittelem sterilointilaista käytyä neutraalin sävyistä lehtikeskustelua.

¹⁰³ ”Vakavasta asiasta puheenvuoro.” (art.). *Eeva* 1.5.1939.

¹⁰⁴ Pietikäinen 2013, 318.

¹⁰⁵ Snellman, ”Lapsirajoituksesta ja syntyväisyssäännöstelystä.” (art.). *Sielunterveysseuran aikakauslehti* 1.2.1933.

Mattilan mukaan rotuhygienia ei noussut suuren yleisön keskustelun aiheeksi.¹⁰⁶ Minun lähteeni kuitenkin antavat ymmärtää toisin. Keskustelu oli ennen kaikkea näkyvillä suuren yleisön medioissa, kuten aikakausi- ja sanomalehdissä, kun taas esimerkiksi lääketieteen alaan liittyvissä lehdissä ei aiheesta omien havaintojeni mukaan kirjoitettu kovin paljoa. Omissa lähteissäni ainoastaan Suomen terveydenhoitolehdestä löytyi kaksi artikkelia aiheesta.¹⁰⁷ Kyseisessä lehdessä on kuitenkin kirjoitettu 1930-luvulla aiheesta enemmän, kuin minä pystyn tässä työssä käsittelemään. Omissa lähteissäni eugeniikasta puhuttiin sterilointikeskustelun yhteydessä, sillä aineistoni koostuu ainoastaan lähteistä, jotka ovat osana sterilointikeskustelua. En siis tiedä, kuinka paljon ja minkä sävyistä keskustelua eugeniikasta on löydettävissä teksteissä, jotka eivät käsittele sterilointilakia.

Mattilan mukaan sterilointilaki herätti monenlaisia mielipiteitä ja myös varauksellista suhtautumista oli ilmassa, esimerkiksi jotkin lääkärit ja sosiaaliministeriö eivät olleet varsinaisesti lakia vastaan, mutta varsin harkitsevaisia.¹⁰⁸ Lääkäreiden ja sosiaaliministeriön harkitsevaisuus ei kuitenkaan näy omissa lähteissäni. Neutraalin sävyiset kirjoitukset ovat ennemminkin ilmoituksenomaisia tekstejä, kun taas lähteissä, joissa mielipide tulee esille, on selkeästi jokin kanta. On kuitenkin muistettava, että minun aineistoni voi olla vajavainen, eikä välttämättä kata koko keskustelun kirjoja.

Omissa lähteissäni näkyy lain voimaan tulemisen jälkeen käyty sanomalehtikeskustelu. Neutraalin sävyiset kirjoitukset ovat oman aineistoni perusteella ennen kaikkea sanomalehdissä. Nämä kirjoitukset ovat lähinnä ilmoituksia, joiden kirjoittajaa ei kerrota. Luultavasti kirjoittajina ovat olleet sanomalehtien toimittajat. Vaikka ilmoituksissa ei näy selkeää kantaa sterilointilakikeskusteluun, voi niistä ja niiden määrästä tulkita, että keskustelua aiheesta käytiin. Nähdäkseni ne kertovat myös sen, että aihe oli esillä suurenkin yleisön keskuudessa, sillä sanomalehdet tavoittavat useita eri ihmisryhmiä, ei ainoastaan lääkäreitä, opettajia ja poliitikkoja.

¹⁰⁶ Mattila 1999, 99.

¹⁰⁷ "Mitä terveydenhoitolehti tarjoaa lukijoilleen ensi vuonna." (art.) *Suomen terveydenhoitolehti* 1.1.1934; Kulovesi, "Psykoanalyttisia näkökohtia kasvatuksessa" (art.) *Suomen terveydenhoitolehti* 1.4.1935.

¹⁰⁸ Mattila 1999, 308.

Aineistoni sanomalehdissä toistuu uutinen otsikolla "33 henkilöä sterilisoitiin viime vuonna" useita kertoja. Suunnilleen saman sisältöinen uutinen on löydettävissä vuoden 1938 sanomalehdistä. Kaiken kaikkiaan uutinen toistuu 14:ssä vuoden ensimmäisen kuukauden aikana julkaistussa sanomalehdessä.¹⁰⁹ Osassa teksti on pidempi ja osa versioista on lyhennettyjä.

Tässä useammassa lähteessä toistuvassa kirjoituksessa ilmoitetaan, että 33 henkilöä on steriloitu edellisen vuoden aikana eli vuonna 1937. Kirjoituksesta käy ilmi myös steriloitujen sukupuolijakauma: 25 miestä ja 8 naista, joista 3 miestä ja 1 nainen on "kastroitu".¹¹⁰ Uutisessa mainitaan, että sterilointihakemuksia on tullut enemmänkin, mutta aiheen arkaluontoisuuden vuoksi toimenpiteitä on tehty varovaisesti. Neljäsosa steriloiduista oli pyytänyt uutisen mukaan toimenpidettä vapaaehtoisesti. Osassa teksteistä huomioitiin kuitenkin, että vapaaehtoiset eivät todellisuudessa ole vapaaehtoisia, vaan heidän vaihtoehtoinaan on ollut joko turvasäiliö tai sterilointi.¹¹¹

Maaseudussa 8.1.1938 ilmoitus on lyhennettynä.¹¹² Siinä mainitaan vain sterilointien määrä, sukupuolijakauma ja se, että neljäsosa näistä oli vapaaehtoisia. Tammikuun 1938 aikana julkaistuissa sanomalehdissä ilmoituksesta sisältö hieman vaihtelee. Esimerkiksi Kansan Lehdessä tiedotettiin, että vapaaehtoiset sterilointianomukset voi jättää kuka tahansa lääkintöhallitukselle, kun taas pakollisten sterilointien anomisesta huolehtii terveydenhoitolautakunta tai sairaala.¹¹³ Steriloitujen määrä ja sukupuolijakauma ilmoitettiin kuitenkin kaikissa samana.

Uutinen on monelta kannalta katsottuna mielestäni todella mielenkiintoinen. Jo ensimmäistä kertaa lähteitä läpi käydessäni kiinnitin huomioni siihen, että lähes

¹⁰⁹ Maaseutu 8.1.1938; "33 henkilöä sterilisoitiin viime vuoden aikana." *Aamulehti* 6.1.1938; "33 henkilöä sterilisoitiin viime vuonna." *Etelä-Saimaa* 8.1.1938; "33 henkilöä sterilisoitiin viime vuonna." *Iisalmen Sanomat* 11.1.1938; "33 henkilöä sterilisoitiin viime vuonna." *Itä-Häme* 10.1.1938; "33 henkilöä sterilisoitiin viime vuonna." *Kansan Lehti* 5.1.1938; "33 henkilöä sterilisoitiin vuonna 1937". *Kansan Voima* 8.1.1938; "33 henkilöä sterilisoitiin viime vuonna." *Lahti* 5.1.1938; "33 henkilöä sterilisoitiin viime vuonna." *Maakansa* 8.1.1938; "33 henkilöä sterilisoitiin viime vuoden aikana." *Pohjanmaan Sana* 15.1.1938; "33 henkilöä sterilisoitiin viime vuoden aikana." *Rannikkoseudun Kunnallislehti* 19.1.1938; "33 henkilöä sterilisoitiin viime vuonna." *Satakunnan Kansa* 6.1.1938; "33 henkilöä sterilisoitiin viime vuonna." *Turun Sanomat* 6.1.1938; "33 henkilöä sterilisoitiin." *Uusi Aika* 6.1.1938.

¹¹⁰ "33 henkilöä sterilisoitiin viime vuoden aikana." *Rannikkoseudun Kunnallislehti* 19.1.1938.

¹¹¹ "33 henkilöä sterilisoitiin viime vuoden aikana." *Rannikkoseudun Kunnallislehti* 19.1.1938.

¹¹² *Maaseutu* 8.1.1938.

¹¹³ "33 henkilöä sterilisoitiin viime vuonna." *Kansan Lehti* 5.1.1938.

identtinen uutinen on niin useassa lehdessä. Tämä kertoo siitä, että uutinen on haluttu mahdollisimman suuren yleisön tietoon. Se on painettu ympäri maata ilmestyviin lehtiin, eikä ainoastaan tietyn alueen tai kohderyhmän luettavaksi. Se, että uutista on levitetty laajasti, kertoo nähdäkseni myös siitä, että uusi laki oli koko kansan keskustelun aiheena. Uutinen ei kuitenkaan kerro siitä, minkä sävyistä keskustelu oli, sillä uutisen sisältö on varsin asiallinen.

Mielenkiintoista mielestäni myös on se, että tilastointi ja uutinen on juuri vuodelta 1937. Kyseinen vuosi oli toinen kokonainen vuosi, jolloin lain mukaisia sterilointeja tehtiin. Ensimmäiseltä vuodelta ei ole samanlaista uutista, vaikka minusta tuntuisi, että heti ensimmäisen vuoden jälkeen haluttaisiin raportoida kansalle, miten laki konkreettisesti vaikuttaa. Se, miksi uutinen on vasta toisen vuoden tilastoista, voi johtua monesta syystä, esimerkiksi siitä, että toimenpiteiden toimeenpano on vienyt aikansa. Näin ollen vuodelta 1936 ei vielä ole tilastoja tai toimenpiteiden määrät ovat olleet vielä vähäisiä. Se, että steriloitujen määrä ylipäätään ilmoitettiin sanomalehdessä, kertoo siitä, että aihetta pidettiin yhteiskunnallisesti merkittävänä. Tieto ei kuulunut ainoastaan lääkäreille ja muille ammattilaisille, vaan koko kansalle.

Uutisessa kerrottu tarkka erottelu siitä, minkä verran toimenpiteitä on toteutettu eri sukupuolille, herättää myös mielenkiintoa. Miehiä on ilmoituksen mukaan steriloitu paljon enemmän kuin naisia. Tämä tieto on ristiriidassa aiemman tutkimuksen kanssa. Harjulan mukaan vuoden 1937 loppuun mennessä oli myönnetty 49 sterilointilupaa, joista 41 oli myönnetty naisille.¹¹⁴ Hänen mukaansa siis selkeästi enemmistö tuohon mennessä steriloiduista oli naisia. Minun muissa lähteissäni mainitaan hyvin vähän siitä, kohdistuvatko toimenpiteet tiettyyn sukupuoleen, joskin yhdessä artikkelissa huomioidaan, että toimenpide on naisille vaarallisempi.¹¹⁵ Lähteissäni toistuvan uutisen mukaan miehille on tehty vuonna 1937 selkeästi enemmän sterilointeja, jopa 25, kun naisille vain 8. Jää epäselväksi, millainen sukupuolijakauma todellisuudessa oli.

Aiemman tiedon ja lähteen antaman tiedon ristiriitaisuus herättää kysymyksen lähteen luotettavuudesta. Lähteen aitous ei muodostu nähdäkseni ongelmaksi, sillä jo se, että

¹¹⁴ Harjula 1996, 165.

¹¹⁵ Kontkanen, "Mikä on eugeniikka?" (art.). *Viikko-Sanomat* 3.8.1934.

sama uutinen löytyy useasta eri lehdestä samoihin aikoihin, kertoo sen luotettavuudesta. Eri lehdissä julkaistut tekstit ovat nähdäkseni toisistaan riippumattomia. Sisäinen lähdekritiikki puolestaan vaatii enemmän huomioimista. Sillä tarkoitetaan lähteen todistusvoimaa.¹¹⁶ Koska en tiedä tarkkaan, kuka uutisen on kirjoittanut, en voi sanoa varmaksi, halusiko tai pystyikö lähteen kirjoittaja puhumaan totta. Yleisesti ottaen kuitenkin sanomalehdissä julkaistava tieto pyrkii totuudenmukaisuuteen tai ainakin lukijat odottavat näin olevan. Koska uutisen sävy on neutraali, ei siitä käy ilmi kirjoittajan pyrkimykset tai katsomukset. On mahdollista, että kirjoittaja on halunnut vääristellä tietoa, mutta minä en pysty tätä todistamaan ja näin ollen en epäile lähteen todistusvoimaa. Selvää kuitenkin on, että kirjoittajia ei ole ollut useita, vaan sama uutinen on kopioitu useampaan lehteen, sillä teksti on sanamuodoltaankin identtinen eri julkaisuissa.

Loput neutraalin sävyiset lehtitekstit käsittelevät joko sterilointiin liittyviä käytäntöjä tai ovat vain lyhyitä ilmoituksia siitä, että kyseisessä lehdessä aiotaan kirjoittaa steriloinnista. Esimerkiksi Maalaiskuntien liiton äänenkannattajassa vuonna 1936 käytiin sterilointiprosessin kulkua läpi.¹¹⁷ Artikkelista käy ilmi, että terveydenhoitolautakunta tai laitoksen johtaja, mikäli steriloitava asuu laitoksessa, tekee esityksen steriloinnin tarpeesta, jonka jälkeen lääkintöhallitus tekee lopullisen päätöksen. Esityksessä tulee olla lääkärinlausunto toimenpiteen tarpeesta ja ehdotus siitä, missä toimenpide suoritetaan.

2.3. ”Voidaan tehdä paljonkin vahinkoa sokeasti luottaen perinnöllisyyden nykyään liiaksi korostettuun, mutta vähän tutkittuun merkitykseen”

Otsikon lainaus on peräisin tohtori Yrjö Kuloveden kirjoittamasta artikkelista, jossa hän pohti lasten kasvatusta. Hänen mielestään kasvatukselliset keinot olivat tehokkaampia sairauksien ehkäisyssä, kuin sterilointi.¹¹⁸ Aineistoni ja aiempi tutkimus kertoo myös

¹¹⁶ Lappalainen 2002, 117.

¹¹⁷ ”Kunnallisasiain hoito: kysymyksiä ja vastauksia.” (art.). *Maalaiskuntien liiton äänenkantaja* 1.5.1936.

¹¹⁸ Kulovesi, ”Psykoanalyttisia näkökohtia kasvatuksessa” (art.). *Suomen terveydenhoito-lehti* 1.4.1935.

pakkosteriloinnin vastustajista, tai ainakin niistä, jotka suhtautuivat siihen kriittisesti. Tässä aluvuossa tutkin, millaista oli pakkosterilointilakia kritisoiva keskustelu.

Mattila kirjoittaa, että yleistä vastustusta lakia kohtaan ei noussut muuten kuin Tulenkantajat -lehdessä¹¹⁹. Alkuun lehdessä oli steriloinnin vastaista kampanjointia, mutta kun yleinen asenne yhteiskunnassa alkoi muodostua positiiviseksi, alkoi Tulenkantajat puhua ainoastaan lääkäripiirien kriittisestä suhtautumisesta sterilointiin.¹²⁰ Omissa lähteissäni ei tule Tulenkantajien suhtautuminen ja kritiikki esille, sillä kansalliskirjastosta lehti löytyy digitoituna vain vuoteen 1930 asti.

Harjulan tutkimuksen mukaan yleinen mielipide sterilointia kohtaan oli kyseenalaistava, etenkin ennen lain asettamista.¹²¹ Tämä ei kuitenkaan näy omissa lähteissäni, joissa ennen lakia suhtautuminen vaikuttaa olevan ennemminkin varovaisen positiivista. Esimerkiksi Pohjala huomioi asian olevan arkaluontoinen, mutta hänen suhtautumisensa sterilointiin oli kuitenkin myönteinen.¹²² Ainoat kriittiset kommentit ennen lain valmistumista omissa lähteissäni esiintyvät Kuloveden psykoanalyysista kertovassa artikkelissa¹²³ ja Rakel Jalaksen tekstissä Kotiliedessä, missä hän mainitsi, että lakia on kritisoitu luonnottomuudesta. Jalas kuitenkin kiisti tämän väitteen.¹²⁴ Harjulan mukaan sterilointilain katsottiin myös yleisesti ottaen olevan brutaali ja epähuomaani.¹²⁵ Oman huomioni mukaan kuitenkin steriloinnin ennemminkin katsottiin olevan hyväksi sekä steriloitavalle, että koko yhteiskunnalle.¹²⁶

Myös epävarmuus perinnöllisyyden tuntemuksesta oli osana sterilointikeskustelua.¹²⁷ Samaan aikaan, kun eugeniikka tieteenä nousi, se kohtasi epäilyä. Toisaalta rotuhygienian asemaa oikeana tieteenä puolusteltiin, esimerkiksi Viikko-Sanomissa vuonna 1934 vakuuteltiin rotuhygienian olevan vakavasti otettava tiede, jota on tutkittu ympäri maailmaa.¹²⁸ Samanaikaisesti kuitenkin toisissa keskusteluissa pohdittiin, kuinka

¹¹⁹ Mattila 1999, 334.

¹²⁰ Mattila 1999, 334.

¹²¹ Harjula 1996, 159–160.

¹²² Pohjala, "Valmistuvassa oleva sterilisoimislaki." (art.). *Satakunnan Kansa* 22.1.1935.

¹²³ Kulovesi, "Psykoanalyttisia näkökohtia kasvatuksessa" (art.). *Suomen terveydenhoito-lehti* 1.4.1935.

¹²⁴ Jalas, "Muutama sana sterilisoimisesta ja sterilisoimislaista." (art.). *Kotiliesi* 1.4.1935.

¹²⁵ Harjula 1996, 60.

¹²⁶ Pohjala, "Valmistuvassa oleva sterilisoimislaki." (art.). *Satakunnan Kansa* 22.1.1935.

¹²⁷ Harjula 1996, 160.

¹²⁸ Kontkanen, "Mikä on eugeniikka?" (art.). *Viikko-Sanomien* 3.8.1934.

paljon perinnöllisyydestä vielä tiedetään ja kuinka paljon siihen voidaan näin ollen nojata sterilointikeskustelussa.

Juuri ennen lain valmistumista huhtikuussa 1935 tohtori Yrjö Kulovesi kirjoitti perinnöllisyydestä ja steriloinnista kriittisesti. Kulovesi pohti artikkelissaan kasvatuksen merkitystä. Hänen mukaansa aikuisiän sairauden juontavat juurensa lapsuusiän haasteisiin. Näin ollen hän huomioi, että haasteisiin puuttuminen jo lapsuusiässä on sterilointia tärkeämpää.¹²⁹ Tohtori oli sitä mieltä, että ympäristöllä on suurempi merkitys sairauksien esiintymisessä kuin perinnöllisyydellä. Vaikuttaisi siltä, että tämä Kuloveden kritiikki oli aikanaan melko rohkeaa, sillä yleinen mielipide steriloinnista ja perinnöllisyydestä oli huomioni mukaan päinvastainen. Hän kommentoi artikkelissaan, että ”voidaan tehdä paljonkin vahinkoa sokeasti luottaen perinnöllisyyden nykyään liiaksi korostettuun, mutta vähän tutkittuun merkitykseen”.¹³⁰ Kulovesi siis piti muodissa ollutta perinnöllisyyskeskustelua jopa haitallisena.

Kulovesi oli suomalainen lääkäri, joka opiskeli ja hyödynsi työssään psykoanalyysia¹³¹ Freudin jalanjäljissä.¹³² Kuloveden epäileväinen suhtautuminen perinnöllisyyteen selittyikin paljon hänen psykoanalyttisella suuntautumisellaan. Psykoanalyysi korostaa lapsuuden kokemusten vaikutusta aikuisiän sairauksiin. Näin ollen ympäristön vaikutus nähdään psykoanalyysissa sairauksien syntyminen syynä, mikä on päinvastainen ajatus 1900-luvun alun perinnöllisyysteorioihin verrattuna. Kuloveden motiivi kirjoittaa terveydenhoitolehteen on ilmeinen, sillä hän halusi tuoda kannattamaansa psykoanalyttista näkökulmaa osaksi sterilointikeskustelua. Kirjoituksellaan hän teki selväksi, ettei ole suuren yleisön kanssa samaa mieltä sterilointilain hyödyllisyydestä. Hän oli toisinajattelija aikanaan, jolloin hänen omien sanojensa mukaan ”nykyään huudossa olevaa”¹³³ sterilointia ja perinnöllisyysoppia kannattivat useimmat. Lähteistäni ei käy ilmi, minkälaisen vastaanoton Kuloveden kirjoittama artikkeli sai. Olisi mielenkiintoista tietää, miten hänen ajatuksiinsa reagoitiin.

¹²⁹ Kulovesi, ”Psykoanalyttisia näkökohtia kasvatuksessa” (art.). *Suomen terveydenhoito-lehti* 1.4.1935.

¹³⁰ Kulovesi, ”Psykoanalyttisia näkökohtia kasvatuksessa” (art.). *Suomen terveydenhoito-lehti* 1.4.1935.

¹³¹ Psykoanalyysi on Sigmund Freudin kehittämä psykoterapiamuoto, joka perustuu siihen ajatukseen, että ihmisen (lapsuuden) kokemukset muokkaavat mieltä ja vaikuttavat toimintaan myös aikuisiässä.

¹³² Tamm 1945, 391.

¹³³ Kulovesi, ”Psykoanalyttisia näkökohtia kasvatuksessa” (art.). *Suomen terveydenhoito-lehti* 1.4.1935.

Harjulan mukaan sterilointikeskustelussa oli kysymyksenä myös viranomaisten liian suureksi käyvä kontrolli kansalaisiin. Myös individualismista käytiin keskustelua.¹³⁴ Pääosin keskustelu vaikutti pyrkivän kollektiiviseen hyvään, mutta toisaalta sterilointia perusteltiin myös yksilön etuna, sekä vanhemman, että lapsen. Omissa lähteissäni ei näy keskustelu viranomaisten kontrollista. Selkeää kuitenkin on, että viranomaiset olivat päättämässä steriloinneista, eikä esimerkiksi itse steriloitava.¹³⁵ Se, miten tähän menettelyyn suhtauduttiin, jää epäselväksi omissa lähteissäni.

Filosofian maisteri Kaarlo Helasvuo kirjoitti *Sielun terveys* -lehden vuoden 1939 ensimmäisessä numerossa steriloinnista kriittiseen sävyyn.¹³⁶ Artikkelissaan hän kirjoitti Pariisissa pidetyn mentaalihygienisen kongressin sisällöstä. Kongressissa oli ollut useita kansainvälisiä ammattilaisia puhumassa mentaalihygienistä eli nykykielellä mielenterveystyöstä. Kongressissa keskusteltiin pakkosteriloinnin oikeutuksista ja saksalainen professori Ernst Rüdin kyseenalaisti sen tehoa.¹³⁷ Rüdin ei vaikuttanut olevan vakuuttunut degeneraatioteoriasta ylipäätään tai siitä, että sairauksia voitaisiin ehkäistä steriloinneilla. Hänen mukaansa skitsofrenia ja epilepsia olivat vähentyneet sukupolvien saatossa, päinvastoin kuin yleisesti ajateltiin.¹³⁸

Yhdysvaltojen Howard C. Taylor kertoi kongressissa omista huomioistaan liittyen pakkosterilointeihin. Yhdysvalloissa pisimpään voimassa olleet lait eivät hänen mukaansa olleet tuottaneet tulosta. Taylor huomioi, että sterilointi ei oikeastaan ole tehokas keino sairauksien ehkäisyyn, sillä se veisi tuhansia vuosia ennen kuin antaisi tuloksia.¹³⁹ Amerikassa oli sekä steriloinnin puolustajia että vastustajia. Sieltä saatava esimerkki oli merkityksellinen, sillä Kaliforniassa laki oli ollut pisimpään voimassa. Kalifornian osavaltio vaikutti toimivan jollain tapaa koekaniinina ja sieltä saatavia lopputuloksia seurattiin. Taylorin huomio siitä, että Kaliforniassa ”ei ole havaittavissa

¹³⁴ Harjula 1996, 160.

¹³⁵ ”Kunnallisasiain hoito: kysymyksiä ja vastauksia.” (art.). *Maalaiskuntien liiton äänenkantaja* 1.5.1936.

¹³⁶ Helasvuo, ”Toinen kansainvälinen mentaalihygieninen konferenssi Pariisissa heinäkuun 19—23 p:nä 1937.” (art.). *Yhteiskunnallis-psykiatrinen aikakauslehti Sielun terveys* 1.1.1939.

¹³⁷ Helasvuo, ”Toinen kansainvälinen mentaalihygieninen konferenssi Pariisissa heinäkuun 19—23 p:nä 1937.” (art.). *Yhteiskunnallis-psykiatrinen aikakauslehti Sielun terveys* 1.1.1939.

¹³⁸ Helasvuo, ”Toinen kansainvälinen mentaalihygieninen konferenssi Pariisissa heinäkuun 19—23 p:nä 1937.” (art.). *Yhteiskunnallis-psykiatrinen aikakauslehti Sielun terveys* 1.1.1939.

¹³⁹ Helasvuo, ”Toinen kansainvälinen mentaalihygieninen konferenssi Pariisissa heinäkuun 19—23 p:nä 1937.” (art.). *Yhteiskunnallis-psykiatrinen aikakauslehti Sielun terveys* 1.1.1939.

erikoisia vaikutuksia puoleen eikä toiseen”¹⁴⁰, aiheutti steriloinnin hyödyllisyyden kriittistä arviointia Suomessakin.

Filosofian maisteri Helasvuo kirjoitti steriloinnista auktoriteetin asemassa, häntä itseään toimenpide ei koskenut. On mielenkiintoista, että hän kuitenkin suhtautui lakiin kriittisesti. Nopeasti ajateltuna vaikuttaa siltä, että hän halusi puhua steriloitavien puolesta. Hän kuitenkin antoi ymmärtää tekstissä, ettei puhu yksilöiden edun puolesta, vaan enneminkin kollektiivisen hyödyn vuoksi. Helasvuo piti sterilointeja jopa turhana, koska niillä ei muiden asiantuntijoiden mukaan ollut lopulta suurta yhteiskunnallista merkitystä. Taustalla ei siis välttämättä ollut ajatus, että hän antaisi sairaille ja vammaisille äänen, vaan ennemminkin kollektiivisen hyödyn maksimointi.

2.4. Keskustelun yhteenveto

Tutkielman otsikossa esiintyvä lainaus Pohjolan kirjoittamasta artikkelista Satakunnan Kansassa on erinomainen kuvaus sterilointikeskustelun sävystä 1930-luvun lehdissä. Sen lisäksi, että sterilointilaki nähtiin välttämättömänä, ei eriäviä mielipiteitä edes uskottu nousevan. Aineistoni kuitenkin osoittaa, että laki sai osakseen myös kritiikkiä. Vaikuttaa siltä, että lopulta sterilointikeskusteluissa päällimmäisenä oli positiivinen vire: lakia kannatettiin.

Positiivinen diskurssi nousee aineistostani selkeästi pinnalle, sillä iso osa lähteistä on positiivissävyisiä. Neutraalia keskustelua oli kuitenkin määrällisesti positiivista keskustelua enemmän, mikä selittyy sillä, että sama sanomalehtiutinen esiintyy aineistossani lukuisia kertoja. Muuta neutraalia keskustelua esiintyy melko vähän tutkimissani lähteissä, ja nekin ovat pääasiassa ilmoitusluontoisia tekstejä.

Keskustelun positiivinen sävy näkyy jonkin verran aiemmassa tutkimuksessa, mutta selkeämmin omissa lähteissäni. Aiemman tutkimuksen mukaan sterilointilakia kannattivat ennen kaikkea yhteiskunnan ylempi kerros: opettajat, lääkärit, juristit ja

¹⁴⁰ Helasvuo, ”Toinen kansainvälinen mentaalihygieninen konferenssi Pariisissa heinäkuun 19—23 p:nä 1937.” (art.). *Yhteiskunnallis-psykiatrinen aikakauslehti Sielunterveys* 1.1.1939.

poliitikot.¹⁴¹ Tämä tulee esille myös lähteissäni. Lisäksi kuitenkin huomioin, että muutkin kansankerrokset otettiin mukaan keskusteluun. Vaikka aiheesta kirjoittaneet henkilöt olivat ennen kaikkea yhteiskunnan ylemmästä kerroksesta, kirjoitukset olivat pääsääntöisesti isolle yleisölle tarkoitetuissa lehdissä. Vain pieni osa kirjoituksista oli esimerkiksi terveydenhuoltohenkilökunnalle tai opettajakunnalle suunnatuissa julkaisuissa. Teksteissä pääsääntöisesti kannatettiin lakia, kuten Pohjala kirjoittaa: ”Varmaa on, että tämä laki tullessaan tuo helpoitusta moneen inhimilliseen ja yhteiskunnalliseen ongelmaan.”¹⁴² Kuten aiemmin olen jo huomioinut, on kuitenkin muistettava, että kirjoittajat ovat kaikki sellaisia henkilöitä, joita laki ei henkilökohtaisesti koske. Näin ollen en voi tietää heidän kantaansa, joihin toimenpiteet varsinaisesti kohdistuivat.

Aiempi tutkimus ei anna tarkkaa kuvaa siitä, mikä sävy steriloinnista käydyssä keskustelussa oli. Ilmi tulee näkemyksiä, jotka viittaavat positiiviseen suhtautumiseen, mutta toisaalta myös kriittisyydestä mainitaan. Esimerkiksi Harjula mainitsee tutkimuksessaan, että ennen lakia sterilointiin suhtauduttiin kyseenalaistavasti.¹⁴³ Kriittistä diskurssia tulee omissa lähteissäni esille kuitenkin hyvin vähän. Ennen lain voimaan tulemistä nousee esille vain yksi selkeästi kriittinen kannanotto ja lain valmistumisen jälkeen samaan tapaan vain yksi sterilointia vastaan asettuva teksti.¹⁴⁴ Näissä kummassakin tekstissä nousee esille ajatus siitä, että sterilointi ei ole paras mahdollinen keino sairauksien ehkäisemistyössä. Kulovesi kannatti kasvatuksellisia keinoja sairauksien ehkäisemiseksi ja puhui psykoanalyysin puolesta. Helasvuo puolestaan toi julki kansainvälisessä kongressissa saamaansa tietoa, jonka mukaan sterilointi on hidas ja tehoton keino ”vajavaisista” eroon pääsemiseen.¹⁴⁵

¹⁴¹ Harjula 1996, 160, 166.

¹⁴² Pohjala, ”Valmistuvassa oleva sterilisoimislaki.” (art.). *Satakunnan Kansan* 22.1.1935.

¹⁴³ Harjula 1996, 160.

¹⁴⁴ Helasvuo, ”Toinen kansainvälinen mentaalihygieninen konferenssi Pariisissa heinäkuun 19—23 p:nä 1937.” (art.). *Yhteiskunnallis-psykiatrinen aikakauslehti Sielunterveys* 1.1.1939; Kulovesi, ”Psykoanalyttisia näkökohtia kasvatuksessa” (art.). *Suomen terveydenhoito-lehti* 1.4.1935.

¹⁴⁵ Helasvuo, ”Toinen kansainvälinen mentaalihygieninen konferenssi Pariisissa heinäkuun 19—23 p:nä 1937.” (art.). *Yhteiskunnallis-psykiatrinen aikakauslehti Sielunterveys* 1.1.1939.

Loppulause

Tässä tutkielmassa olen selvittänyt 1930-luvun sanoma- ja aikakauslehdissä käytyä keskustelua steriloinnista. Pakkosterilointilain voimaan tulemisen aikoihin käyty keskustelu näyttäytyy tekemäni tutkimuksen perusteella varsin positiivissävyisenä. Myös neutraalit ja kriittiset diskurssit saavat kuitenkin oman osansa lehtikeskustelussa. Tutkimukseni ottaa huomioon vain niin sanotusti ammattilaisten, kuten tohtoreiden, professoreiden, opettajien ja poliitikkojen kannan. Näin ollen tutkimus ei anna vastausta siitä, mikä suuren yleisön osuus oli 1930-luvulla käydyssä sterilointikeskustelussa.

Edellisessä alaluvussa kävin jo läpi sitä, miten tutkimukseni tulokset näyttäytyvät suhteessa aiempaan tutkimukseen. Omat havaintoni ovat osittain ristiriidassa aiemman tutkimuksen tuloksen kanssa. Ennen kaikkea kaksi havaintoa nousi päällimmäiseksi. Aiemmassa tutkimuksessa väitetään, että rotuhygieniasta ja sen myötä steriloinnista ei kansan keskuudessa juuri keskusteltu.¹⁴⁶ Omien huomioideni mukaan kuitenkin kaikki kansankerrokset olivat mukana keskustelussa. Vaikka steriloinnista kirjoittivat ylemmässä asemassa olevat henkilöt, julkaistiin kirjoitukset koko kansalle tarkoitetuissa lehdissä. Näin ollen useimmat pääsivät osaksi diskurssia. Muiden kuin vaikutusvaltaisten henkilöiden ajatuksia ja kokemuksia ei kuitenkaan julkaistu lähteissäni. Näin ollen esimerkiksi itse steriloitavat asettuivat yleisön asemaan eikä aktiiviseksi keskustelijaksi.

Toinen mielenkiintoinen huomio kohdistuu naisten asemaan keskustelussa. Keskustelu naisen asemasta jää lähteissäni melko vähäiseksi. Osa kirjoittajista on naisia, mutta eivät niitä, joille sterilointi suoritettiin. Mielipiteitä siitä, minkä sukupuolen edustajille sterilointi tulee tehdä, nousee yllättävän vähän esiin. Myös varsinaisia naistenlehtien kirjoituksia on hyvin vähän, ainoastaan Eeva-lehti ja tulkintani mukaan naisille suunnattu Kotiliesi-lehti, ottivat kantaa sterilointikysymykseen. Kummassakin sävy oli positiivinen, sterilointilakia kannattava. Lähteistäni ei käy kuitenkaan selväksi, että lain ajateltaisiin olevan suoranaisesti naisille suunnattu. Sen sijaan Viikko-Sanomiin kirjoittanut Kontkanen huomauttaa, että toimenpide on naisille vaarallisempi kuin miehille.¹⁴⁷ Lisäksi sanomalehdissä julkaistu ilmoitus steriloitavien määrästä antaa ymmärtää, että

¹⁴⁶ Mattila 1999, 99.

¹⁴⁷ Kontkanen, "Mikä on eugeniikka?" (art.). *Viikko-Sanomien* 3.8.1934.

steriloiteja tehtiin ennen kaikkea miehille. Ainakin vuoden 1937 toimenpiteet kohdistuivat lähteideni mukaan pääsääntöisesti miehiin.

Tutkielmassani käytin menetelmänä laadullista sisällönanalyysia. Tuomen ja Sarajärven ohjeiden mukaan valitsin, mikä aineistossa kiinnostaa, tämän jälkeen etsin lähteistä siihen liittyvät kohdat ja lopuksi luokittelin havainnot.¹⁴⁸ Tässä tapauksessa luokittelu tapahtui sen mukaan, mikä kanta kirjoittajalla on sterilointiin. Jälkeenpäin ajateltuna kuitenkin hyödynsin myös lähilukua. Koska aineistoa oli suhteellisen vähän, tutkimuksen edetessä syvennyin lopulta kaikkiin teksteihin suunniteltua tarkemmin. Jokaista lausetta en kuitenkaan analysoinut erikseen.

Kuten olen jo aiemmin pohtinut, tutkimukseni antaa äänen niille, joita sterilointi ei henkilökohtaisesti koskenut. Tarkoitukseni oli alun perin antaa ääni myös muille, kaikkiin kansanosiin kuuluville. Tämä osoittautui kuitenkin vaikeaksi käyttämieni lähteiden avulla. Lopputuloksena en saanut vastausta siihen, miten steriloitavat itse kokivat lain. Pystyn ainoastaan toteamaan, että myös heillä saattoi olla mahdollisuus lukea tekstejä, joita aiheesta kirjoitettiin, sillä keskustelua ei käyty varsinaisesti ammattilaisille suunnatuissa lehdissä, kuten lääkärikunnan lehdissä, vaan koko kansan julkaisuissa. Ammattilaiset kuitenkin olivat keskustelun johtajia saadessaan äänen kuuluviin teksteissä.

Jatkossa olisi mielenkiintoista tutkia sitä, mitä ennen kaikkea itse steriloitavat ajattelivat laista. Tällainen tutkimuskysymys voi kuitenkin muodostua haasteelliseksi, sillä on vaikeaa löytää lähteitä, joissa he saavat äänensä kuuluviin. Varjoon jääneiden historiaa olisi kuitenkin tärkeä tuoda osaksi tutkimusta, jotta kaikenlaisten ihmisten ääni saataisiin kuuluviin. Toinen mahdollinen jatkotutkimuskysymys on todellisuus naisten asemasta. Tässä tutkimuksessa epäselväksi jäi, olivatko naiset sterilointien pääasiallinen kohderyhmä, sillä aiempi tutkimus ja omat lähteeni antoivat ristiriitaista tietoa. Naisten osuutta on mahdollista selvittää lisäksi esimerkiksi sairaaloiden potilasarkistojen avulla — toki niissäkin tieto voi olla puutteellista. Myös lääkintöhallituksen tilastointeihin voisi yrittää päästä käsiksi naisiin kohdistuneiden sterilointien osuuden selvittämiseksi.

¹⁴⁸ Tuomi & Sarajärvi 2018, luku 4.1.

Lähteet ja tutkimuskirjallisuus

I Lähteet

1. Lainsäädäntö

Sterilisoimislaki 13.06.1935 (No 227/1935).

2. Sanoma- ja aikakauslehdistö

Helasvuo, ”Toinen kansainvälinen mentaalihygieeninen konferenssi Pariisissa heinäkuun 19—23 p:nä 1937.” (art.). *Yhteiskunnallis-psykiatrinen aikakauslehti Sielunterveys* 1.1.1939.

Jalas, ”Muutama sana sterilisoimisesta ja sterilisoimislaista.” (art.). *Kotiliesi* 1.4.1935.

Kontkanen, ”Lapsirajoituksen vaikutuksista.” (art.). *Pohjatuuli* 25.7.1934.

Kontkanen, ”Mikä on eugeniikka?” (art.). *Viikko-Sanomat* 3.8.1934.

Kulovesi, ”Psykoanalyttisia näkökohtia kasvatuksessa” (art.). *Suomen terveydenhoito-lehti* 1.4.1935.

”Kunnallisasiain hoito: kysymyksiä ja vastauksia.” (art.). *Maalaiskuntien liiton äänenkantaja* 1.5.1936.

”Lakiehdotus sterilisoimisesta.” *Uusimaa* 28.2.1933.

Maaseutu 8.1.1938.

”Mitä terveydenhoitolehti tarjoaa lukijoilleen ensi vuonna.” (art.) *Suomen terveydenhoitolehti* 1.1.1934.

Pohjala, ”Valmistuvassa oleva sterilisoimislaki.” (art.). *Satakunnan Kansa* 22.1.1935.

Rudin, ”Mitä on rotuhygieniä?” *Haminan Lehti* 12.10.1935.

Snellman, ”Lapsirajoituksesta ja syntyväisyyssäännöstelystä.” (art.). *Sielunterveysseuran aikakauslehti* 1.2.1933.

”Sterilisaatiolakiehdotus.” *Kauppalähti* 27.2.1933.

”Vakavasta asiasta puheenvuoro.” (art.). *Eeva* 1.5.1939.

”Väestökysymyksestä” (art.). *Suomen heimo* 15.10.1937.

”Yhä enenevästä rikollisuudesta kansamme keskuudessa.” (art.). *Opettajain lehti: Kansanopetusta käsittelevä kuvallinen viikkolehti* 21.4.1933.

”33 henkilöä sterilisoitiin viime vuoden aikana.” *Aamulehti* 6.1.1938.

”33 henkilöä sterilisoitiin viime vuonna.” *Etelä-Saimaa* 8.1.1938.

“33 henkilöä sterilisoitiin viime vuonna.” *Iisalmen Sanomat* 11.1.1938.

“33 henkilöä sterilisoitiin viime vuonna.” *Itä-Häme* 10.1.1938.

“33 henkilöä sterilisoitiin viime vuonna.” *Kansan Lehti* 5.1.1938.

“33 henkilöä sterilisoitiin vuonna 1937” . *Kansan Voima* 8.1.1938.

“33 henkilöä sterilisoitiin viime vuonna.” *Lahti* 5.1.1938.

“33 henkilöä sterilisoitiin viime vuonna.” *Maakansa* 8.1.1938.

“33 henkilöä sterilisoitiin viime vuoden aikana.” *Pohjanmaan Sana* 15.1.1938.

“33 henkilöä sterilisoitiin viime vuoden aikana.” *Rannikkoseudun Kunnallislehti* 19.1.1938.

“33 henkilöä sterilisoitiin viime vuonna.” *Satakunnan Kansa* 6.1.1938.

“33 henkilöä sterilisoitiin viime vuonna.” *Turun Sanomat* 6.1.1938.

“33 henkilöä sterilisoitiin.” *Uusi Aika* 6.1.1938.

II Tutkimuskirjallisuus

Ahlbeck, Jutta 2021: “Ratkaisuna sterilisaatio. Kansakunnan paratiisit ja naisruumiin uhka”, s. 233—260. Teoksessa *Kipupisteissä: sairaus, kulttuuri ja modernisoituva Suomi*. Toim. Jutta Ahlbeck & Päivi Lappalainen & Kati Launis & Kirsi Tuohela & Jasmine Westerlund. Utukirjat.

Bergenhaim, Sophy 2020: *Yhteiskunnan, kansakunnan ja kansan asialla: järjestöt, yhteiskuntapolitiikka ja asiantuntijuus Suomessa 1930—60-luvuilla*.

Harjula, Minna 1996: *Vaillinnaisuudella vaivatut: Vammaisuuden tulkinnat suomalaisessa huoltokeskustelussa 1800-luvun lopulta 1930-luvun lopulle*. Suomen historiallinen seura.

Hietala, Marjatta 1996: “From Race Hygiene to Sterilization: The Eugenics Movement in Finland”, s. 195—258. Teoksessa *Eugenics and the Welfare State: Sterilization Policy in Denmark, Sweden, Norway, and Finland*. Toim. Gunnar Broberg & Nils Roll-Hansen. Michigan State University Press.

Lappalainen, Jussi 2002: *Haluatko historiankirjoittajaksi?* Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Mattila, Markku 1999: *Kansamme parhaaksi: Rotuhygieniä Suomessa vuoden 1935 sterilisointilakiin asti*. Helsinki. Suomen Historiallinen Seura.

Pietikäinen, Petteri 2013: *Hulluuden historia*. Gaudeamus.

- Pietikäinen, Petteri 2020: *Kipeät sielut: Hulluuden historia Suomessa*. Gaudeamus.
- Tamm, Alfhild 1945: "Yrjö Kulovesi—1887-1943.", s. 391. *Psychoanalytic Quarterly*. Vol. 14 Iss. 3.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2018: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Tammi.
- Tydén, Mattias 2002: *Från politik till praktik: de svenska steriliseringslagarna 1935–1975*.
- Vehmas, Simo 2005: *Vammaisuus: Johdatus historiaan, teoriaan ja etiikkaan*. Gaudeamus.
- Zylberman, Patrick 2008: "The doers of good. Scandinavian historians revise the social history of eugenics (1997-2001).", s. 397—964. *Journal of History of Medicine*. Vol. 20 No. 3.